

REFLEXIVE AND PASSIVE POLITENESS STRATEGIES IN THE CURRENT ROMANIAN POLITICAL DISCOURSE WITHIN TELEVISED DEBATES

Marius-Claudiu Pintilii, PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Being in a pragma-rhetorical perspective, in this paper, I illustrate the particularity of certain reflexive and passive politeness strategies in the current Romanian political discourse within televised debates. In the undertaken analysis, I refer to the system of (im)politeness that I developed in previous research based on the reinterpretation of the model advanced by Brown and Levinson. The dimensions of this system are conceptualized in terms of voice (active politeness, reflexive politeness, passive politeness, active impoliteness, reflexive impoliteness, passive impoliteness), according to four key coordinates of interaction: the speaker, the action, the direct interlocutor, a third party. In this framework, I follow the manner in which the application of reflexive and passive politeness strategies contribute to the strategic positioning of the politician on the media scene.

Keywords: reflexive politeness, passive politeness, discourse strategies, televised political debate, pragma-rhetoric.

I. Obiectul de cercetare

Situându-mă într-o perspectivă pragma-retorică, în lucrarea de față, relievez și motivez specificul funcționării unor strategii ale politeții (reflexive și pasive) în discursul politic românesc actual din dezbateră televizată. Materialul de analiză folosit în demersul meu este constituit de *Corpusul de limbă română vorbită actuală nedialectală* (coordonat de către Luminița Hoară Cărașu, 2013), care cuprinde o parte din transcrierile emisiunilor înregistrate¹ cu ajutorul unui TV tuner în perioada ianuarie 2009 – decembrie 2010. În analiza întreprinsă, pornesc de la premisa că efectele perlocuționare (eficiente) ale discursului politic depind în mod direct de abilitatea politicianului de a elabora un mesaj relevant prin apelul la diferite strategii discursive. În această direcție, propun un nou sistem al (im)politeții – pe baza reinterpretării modelului avansat de către Brown și Levinson (1978/1987) și a concepției lui Catherine Kerbrat-Orecchioni (1992) – în care funcționarea politeții și a impoliteții este explicată dintr-o perspectivă interacțională. În fond, dimensiunile acestui sistem alternativ sunt conceptualizate în termenii diatezei (politețea activă, politețea reflexivă, politețea pasivă, impolitețea re-activă, impolitețea activă, impolitețea reflexivă).

II. Sistemul (im)politeții

Avansarea unui sistem al (im)politeții prin prisma *m a n a g e m e n t u l u i f e ț e i* trebuie să permită explicarea funcționării fenomenului (im)politeții în cadrul unei interacțiuni reale, și nu în cel al uneia ideale în care un vorbitor cu intenții cooperative „acționează” în vederea menajării partenerului prin anticiparea eficientă (mereu) a reacțiilor acestuia. De vreme ce este acceptată și existența divergențelor în comunicare, implicit, trebuie să se recunoască faptul că o abordare a politeții în afara impoliteții ar părea nefirească și restrictivă. Totuși, conceptul de *f a ț ă* din teoria lui Brown și Levinson nu permite conceperea unui sistem care să cuprindă deopotrivă politețea și impolitețea, motiv pentru care prefer utilizarea

¹ Trimiterea la exemplele din corpus se face după modelul (V.4.2./284), unde V.4.2. reprezintă numărul textului transcris, iar 284 reprezintă numărul paginii corpusului.

unui concept cu o sferă mai cuprinzătoare, care să nu excludă posibilitatea dezacordului. În acest sens, rețin din teoria lui Brown și Levinson (1978/1987) ipoteza fundamentală a *managemențului feței*, renunțând, însă, la diferența restrictivă dintre fața pozitivă și fața negativă, în favoarea unei înțelegeri mai largi a conceptului de *față* în conformitate cu teoria lui Helen Spencer-Oatey (2004: 13-16) și cu sugestiile făcute de Marina Terkourafi (2008: 49-55). Astfel, fața individuală cuprinde valorile personale (fața calității) și valorile sociale (fața identității sociale), dar totodată ea este completată de drepturile de sociabilitate, care se referă la așteptările personale (drepturile de echitate) și la așteptările sociale (drepturile de asociere).

Atât pentru Goffman (2005: 12), cât și pentru Brown și Levinson (1987: 61), menținerea reciprocă a feței reprezintă o condiție importantă a interacțiunii (și nu un obiectiv). Totuși, se poate constata că o eventuală pierdere a feței nu are neapărat ca efect încetarea interacțiunii, aceasta putându-se desfășura și pe un fond conflictual, nu numai pe unul cooperativ. De aceea, pentru a păstra o imagine de ansamblu asupra schimburilor verbale, în demersul de față, în conformitate cu ideile Marinei Terkourafi (2007: 317), adopt o altă perspectivă și consider *constituirea propriei fețe* (nu reciprocă) una dintre principalele condiții ale interacțiunii. Astfel, dacă interacțiunea din teoria lui Brown și Levinson se poate desfășura numai în măsura în care fețele participanților sunt reciproc menținute, în interacțiunea din noul sistem al (im)politeții, pe fondul unei activități de *figurație* a vorbitorului orientate atât spre interlocutor, cât și spre sine, există trei posibilități:

a) *constituirea reciprocă a fețelor participanților* atât cât este posibilă cooperarea: prin consens, fiecare participant își constituie fața în ochii celuilalt (și, posibil, în ochii unei a treia părți);

b) *constituirea (instrumentală) a propriei fețe în ochii unei a treia părți* în condițiile în care cooperarea nu mai este posibilă: atunci când poziția sa diferă mult de aceea a partenerului, vorbitorul, chiar dacă este amenințat sau este nevoit să amenințe fața celuilalt, își poate constitui fața în ochii unei a treia părți (care îi aprobă manifestarea în virtutea unor interese comune – drepturi de asociere afectivă);

c) *pierderea feței* atunci când cooperarea este imposibilă: chiar dacă avem a face cu un cadru participativ complex, nici măcar a treia parte nu este dispusă să aprobe manifestarea locutorului.

Ținând cont de aceste trei posibilități, într-o definiție largă, prin *politețe* înțeleg modalitățile discursive de prevenire a dezechilibrului, de menținere și de restabilire a echilibrului la nivelul relațiilor intersubiective bazate pe negociere, cu scopul eficientizării interacțiunii. În sens restrâns, consider politețea – într-o direcție inversă față de definirea impoliteții de către Miranda Stewart (2008) – drept menajarea sau valorizarea feței calității și/sau a feței identității sociale și/sau a drepturilor de sociabilitate și/sau de asociere a interlocutorului/interlocutorilor. Această activitate de menajare sau de valorizare poate fi evaluată atât de către interlocutorul direct, cât și de către un interlocutor indirect sau chiar de către un auditoriu.

În acest cadru, în funcție de patru factori fundamentali: locutorul, acțiunea (manifestarea), interlocutorul direct², o posibilă a treia parte (interlocutori indirecti și/sau auditori), propun un sistem în care funcționarea politeții și a impoliteții este explicată dintr-o perspectivă interacțională în termenii specifici diatezei: politețea activă, politețea reflexivă, politețea pasivă, impolitețea re-activă, impolitețea activă, impolitețea reflexivă.

III. Politețea reflexivă

Se poate vorbi de politețe reflexivă atunci când manifestarea vorbitorului vizează evitarea/atenuarea autovalorizării, acțiunea răsfrângându-se, deci, în primul rând asupra propriei fețe (și, prin aceasta, asupra feței celuiilalt). Intenția de evitare/atenuare a laudei de sine reprezintă, în fond, o intenție de evitare/atenuare a devalorizării implicite a feței/drepturilor celuiilalt (v. Kerbrat-Orecchioni, 1992: 188). În aceste circumstanțe, un astfel de comportament al locutorului va fi evaluat de către interlocutorul direct (și, eventual, de către o a treia parte) ca o grijă pentru menajarea feței/drepturilor sale.

În opinia mea, analiza politeții reflexive ar putea conduce la rezultate interesante mai ales dacă ar fi aplicată pe corpusuri cuprinzând transcrieri ale unor interacțiuni directe libere (conversații spontane). În condițiile în care dezbaterile politice televizate (interacțiuni mediate controlate) se caracterizează printr-o orientare (acceptată tacit) a actorilor politici spre autovalorizare (v. *infra*, IV.), situațiile de politețe reflexivă vor fi aici destul de rare.

Cu toate acestea, politețea reflexivă poate să apară și în discursurile politice, mai ales atunci când politicienii intenționează să își construiască o imagine realistă (nu una ideală). Această tendință se explică prin conștientizarea faptului că electoratul privește cu suspiciune imaginile exagerate. Or, *ethosul credibilității* trebuie să satisfacă trei condiții: *condiția de sinceritate*, care presupune spunerea adevărului, *condiția de performanță*, care obligă la respectarea promisiunilor, și *condiția de eficacitate*, potrivit căreia subiectul trebuie să demonstreze că are mijloacele adecvate pentru a aplica ceea ce a promis și că rezultatele sunt pozitive (v. Charaudeau, 2005: 92). Atunci când pun accent pe nivelul credibilității, actorii politici își construiesc identitatea (prin discurs) ținând cont (pe cât posibil) de cele trei condiții; astfel, aceștia ar trebui să fie reticenți în a-și proiecta o imagine supradimensionată (care ar deveni neverosimilă) sau în a face promisiuni fără acoperire:

(1) TB: Și spre exemplu↓ *eu NU vorbesc + în programul meu↓ în momentul de față↓ despre o relaxare fiscală↓ pentru că:: este nerealist.* (V.4.2./284)

² Distincțiile lui Goffman cu privire la „cadrul participativ” (Goffman, 1981: 9-10, 124-146) sunt nuanțate de către Catherine Kerbrat-Orecchioni: într-o interacțiune, receptorii pot avea fie statutul de „participanți ratificați”, fie statutul de „simpli spectatori”; prima categorie cuprinde: „les *destinataires directs* ou *allocutaires*, c’est-à-dire ceux que le locuteur admet ouvertement comme ses principaux partenaires d’interaction et les *destinataires indirects* ou «latéraux»” (Kerbrat-Orecchioni, 1996: 18). Cadrul participativ specific dezbaterii politice televizate are o natură complexă, fundamentându-se pe două planuri: cel al relațiilor dintre participanții la emisiune și „cel al relației participanților cu telespectatorii” (Ionescu-Ruxăndoiu, 2007a: 314). În aceste circumstanțe, pentru a evita confuziile, voi distinge următoarele roluri interlocutive: *locutorul* (moderatorul este un locutor cu un statut aparte), *interlocutorul direct* (destinatarii care este selectat la un moment dat de către locutor și de la care se așteaptă un răspuns), *interlocutorul indirect/secundar* (cel care este prezent la interacțiunea dintre locutor și interlocutorul direct și care are posibilitatea de a interveni la un moment dat în interacțiune) și *auditorii/publicul* (destinatarii reali, care sunt avuți în vedere de către locutor în timpul interacțiunii propriu-zise, dar care nu au posibilitatea de a interveni în interacțiune).

(2) TB: [Dați-mi voie↓] domnu'↑ domnu':: Geoană↓ *eu sunt un politician care POAte să-și recunoască eROrile↓ greșelile*. Eu am fost conVINS↑ că România va intra în criză↓ abia↑ + la sfârșit↓ în ultimele zile ale lunii decembrie↓ începutu' lunii ianuarie. *Din acest punct de vedere↑ recunosc↓ <MARC este↑ + o eroare + a mea↓ MARC>* (V.4.3./327)

În dezbaterile politice televizate analizate, am identificat trei strategii diferite, corespunzătoare politicii reflexive:

1. Autovalorizarea atenuată prin recunoașterea punctelor slabe:

(3) MG: Domnu' Băsescu↓ după:: acești cinci ani de măREțe realizări pe care le-ați descris↓ relativ succint↓//

TB: *Nu mari↓ mi-am recunoscut greșelile*.

MG stau și vă întreb↓//

TB: *Sunt un om care a recunoscut că a făcut și greșeli. Nu sunt perfect*. (V.4.3./338)

(4) CA: <L Eu↑ eu↑: eu: spun↑ știți că n-am:↑ + mari↑ + pretenții L> *totdeauna↑ că parTidu' face perfect↑ sau că eu fac perfect lucrurile↓ dar am + cumVA pretenția↑ dacă vreți↓ sau speranța↑ + că pe momentele importante↑ privitoare la politicile economice↑ la politicile sociale↑ la atiTUDinea↑ + politică <MARC în general↓ MARC> pentru că noi am ajuns totuși într-o situație pe care văd că n-o discuTĂM. DiscuTăm cine iese mai repede cu știri↓ Geoană sau Antonescu↓ da' nu discuTĂM de faptu'↑ + că s-a depășit un prag de <MARC cinism↑ MARC> dincolo de realitatea politică↓ nemaîntâlnit*. (V.4.4./345) („Am pretenții mici.”, „Eu și partidul mai greșim.”)

Deși lauda de sine exagerată este specifică discursului președintelui PRM, uneori, Corneliu Vadim Tudor își construiește imaginea într-o manieră contradictorie; în următorul exemplu (5), propriul elogiu exagerat (*noi am făcut o mișcare↑ + străluCIță↓ unii zic chiar genială*) este urmat de o atenuare formală (*Nu sânt genu' de om↓ să: + se: laude↑ cu astfel de cuvinte↓*):

(5) VT: Alegerile pentru Parlamentu' European din iunie două mii nouă↓ +++ în care până și (AK) la care până și adversarii noștri recunosc↑ că *noi am făcut o mișcare↑ + străluCIță↓ unii zic chiar genială. Nu sânt genu' de om↓ să: + se: laude↑ cu astfel de cuvinte↓ dar văZÂND cum mint ei în sondaje↑ și văzând în ce situație↑ + deliCATă↓ de fapt↓ catastrofală↓ era mai tânărul nostru confrate↑ ++ /ă:: Gigi Becali↓ băGAT + la pușcărie pe nedrept↓ am zis să uNIM electoratele↑ să le iau jucăria↓ <R să nu mai spună că PRM are patru la sută și PNG trei↓ R>* (V.4.7./379)

2. Autovalorizarea atenuată prin obiectivare (înlocuirea persoanei I cu persoana a III-a):

(6) MG [*către TB*]: țara o duce rău la cinci ani de mandat al dumneavoastră↓ + iar în clipa în care veniți cu astfel de insinuări↓ + la adresa *unui om care poate să aibă un dialog civilizată + și cu Vântu↑ și cu un om obișnuit din această țară↓ + <MARC nu înseamnă↑*

MARC> + că am o relație↑ + neprincipială cu cineva din această țară.// (V.4.3./338) („Pot să am un dialog civilizată și cu Vântu și cu un om obișnuit din această țară.”)

3. Autovalorizarea atenuată prin generalizare:

(7) AS: Da’↓ eu sânt curioasă ce-a veNIT să vă spună Adriean Videanu dumneavoastră.

VT: Nu pot să spun. E secret.

AS: E legat de alegeri? [...]

VT: Domnule↓ ai să râzi. /ă:: *Onoarea-i ultimu’ lucru care rămâne unui bărbat↓ și chiar cred și unei↑ + /ă:: femeie↓ deși în unele cazuri↓ e primu’ lucru pă care-l PIERde o femeie↓*// (V.4.6./367) („Sunt un bărbat cu onoare.”)

Desigur, politețea reflexivă apare în discursul lui Corneliu Vadim Tudor mai mult în virtutea tendinței de a recurge la aforisme; de altfel, președintele PRM va adăuga imediat:

(8) VT: Vorbim în PILde↓ în maxime↓ însă↑ *eu sânt un om de caracter↓* și nu am dezlegare de la el să spun↓ cu ce mesaje a venit. (V.4.6./367)

Pe de altă parte, în discursul politic, atenuarea propriului elogiu poate fi utilizată strategic cu intenția de a se evita asumarea în întregime a responsabilității pentru un anumit act. De exemplu, atunci când Ludovic Orban este întrebat dacă extinderea Aeroportului Băneasa – obiect al unui viitor dosar penal pentru fraudă – este realizarea sa, prim-vicepreședintele PNL răspunde că meritul finalizării proiectului aparține mai multor miniștri (*Da’ chiar și atuncea am spus că nu este↑ + NUmai meritu’ meu↓ ci: [este meritu’ domnului Mitrea↑ că l-a semnat↓ al domnului Berceanu↑ că l-a debloCAT↓*):

(9) AU: <F Domnu’ Orban↑ de pildă↓ s-ar putea să fie subiectul unui viitor dosar↓ F>] fiindcă astăzi↑ + șeful statului vorbea↑ aLĂturi de dispariția celor trei virgulă două miliarde din Fondul de Dezvoltare↑ și de <MARC extinderea↑ MARC> Aeroportului Băneasa. Țsta e-al dumneavoastră domnu’ Orban?

LO: E aicea domnu’ MItrea.

AU: /a: E al dumnealui?

LO: Contractul↑ privind↑ reabiliTArea↑//

AU: Nu↓ eu vă întreb dacă:↑ extinderea asta [a fost în mandatu’ dumneavoastră sau nu.

LO: contractu’↑ contractu’ privind] rea- reabilitarea Aeroportului Băneasa↑ este semNAT↓ în mandatu’ domnului Mitrea↓ =

AU: = continuat de domnu’ DObre.

LO: bătând pasu’ pe loc în stilu’ caracteristic în timpu’::↑ domnului↑ + DObre↓=

AU: = reluat de domnu’ Berceanu.

LO: continuAT↑ de domnu’ Berceanu↓ + și:: finalizat↑ e-adevărat↓ *am avut↑ ++ într-un fel șansa să::↑*//

AU: tăiați panglica.

LO: *finalizez↑ să finalizez + contractu’ în perioada manDATului meu. Da’ chiar și atuncea am spus că nu este↑ + NUmai meritu’ meu↓ ci: [este meritu’ domnului Mitrea↑ că l-a semnat↓ al domnului Berceanu↑ că l-a debloCAT↓* (V.4.5./359-360)

IV. Autovalorizarea (propriul elogi)

În sens contrar, în discursurile politice, propriul elogiu este realizat de obicei fără atenuare. Dacă, în timpul campaniei electorale, discursurile sunt construite prin excelență pe baza autovalorizării, aceasta este mai puțin tolerată în afara alegerilor. În cele două exemple de mai jos, moderatorii le atrag atenția invitaților că este inadecvat să-și laude meritele atâta vreme cât nu este campanie electorală:

(10) VT: <F Și-acuma↑ sânt PATru candidați mari și lați. Băsescu↓ Geoană↓ Crin Antonescu↓ Sorin Oprescu. Eu unde sânt domnilor? care n-am fost la puTEre↑ F>//

AS: V-ați lansat.

VT: <F N-AM corupt↑ nu↓ nu SÂNT corupt↑ n-am semnat tratate înrobitoare pentru ȚAră↑ n-am jefuit țara asta↑ F>//

AS: *Campania n-a început încă↓ [domnule Vadim Tudor. (V.4.6./364)*

(11) EB: <F Acelea-s pe care eu le-am] desființat pentru că le-a făcut Tăriceanu. Acele↑ + lucruri le fac eu în momentul de față↑ F>//

LN: Despre <MARC ce MARC> discutăm?

EB: <F repar greșelile↑ lui Tăriceanu↑ F>//

CA: <F În PRImu' rând↓ F>//

EB: [<F a (sic!) lui Năstase↑ F>

CA: <F în PRImu' rând↓] în PRImu' rând↓ F>//

EB: <F când au dat PENsii de lux↑ [și astăzi avem o problemă. F>

CA: deci domnule↓ domnu'::] prim-ministru↓ ++ [dumneavoastră↑

EB: <F Au dat] agenții guvernamentale cu SUTEle↑ și eu le-am tăiat. Asta fac eu. F>

CA: <F dumneavoastră vorbiți acum↓ vorbiți acum <MARC cu mine MARC>F>.

LN: *Știți↓ campania electorală <MARC s-a încheiat↓ MARC>// (V.4.8./407)*

În termenii managementului feței, în promovarea imaginii sale, actorul politic își stimulează singur fața calității în sensul că își autosatisface fără reținere dorința de a fi aprobat/apreciat:

(12) LO: *Toate progresele care s-au făcut în] aceste proIECte↑ au fost făcute în mandatu' meu↓ domnu' Ursu. (V.4.5./361)*

(13) RD: Dumneavoastră sânteți o persoană. Ajungeți președintele României.

VT: O:↑ *chiar o personalitate↓ zic unii.*

RD: O personalitate↓ da' sânteți <MARC singur MARC>. (V.4.7./387)

Manifestarea autovalorizantă este asociată, de regulă, cu devalorizarea strategică a adversarului. În această direcție, politicienii își configurează imaginea prin sublinierea propriilor puncte tari, a rezultatelor pozitive obținute concomitent cu o minimalizare directă sau indirectă a imaginii adversarului (prin ascunderea calităților și ilustrarea defectelor acestuia). Pe baza materialului de analiză, am remarcat că, în principal, sunt exploatate două strategii de autodefinire accentuată pe baza contrastului:

1. Raportarea antitetică la grup sau disocierea prin singularizare este o strategie dezvoltată pe principiul „Eu sunt singurul care...”, prin intermediul căreia actorul politic se delimitează de o colectivitate:

(14) CA: În momentul când s-a pus problema retragerii din Irak↓ *am fost singuru' politician libeRAL*↑ *care PUBlic*↓ *mi-am contrazis primu'-ministru și ministru' Apărării*.

TB: Vă mulțumesc.

CA: *Nu ne puneți de-a valma*. (V.4.2./293)

(15) VT: împotriva maFlei *numai eu mai am dreptu' moral*↑ *să deschid gura*↓ *în țara asta*↓ *restu' <MARC toți MARC> sunt vinovați*↓ pentru dezastrul /ă țării. (V.4.7./374)

2. Raportarea antitetică la individ³ reprezintă o strategie care permite autodefinirea prin diferențierea de un anumit oponent: „Eu spre deosebire de tine”:

(16) TB [*către CA*]: *Eu am avut curaj să condamn crimele comunismului pe când dumneavoastră ca liberal*↑ *ați răs cu Ion Iliescu și cu Vadim Tudor*↑ *când eu eram*↑ ++ /ă: *făcut în toate felurile în Parlament. <MARC Asta MARC>-i deosebirea între mine*↑ + *și cei care n-au curaj să-și asume*↑ *responsabilitatea gesturilor importante pentru țară*. (V.4.2./282)

(17) MG: E o diferență fundamentală între *mine și domnul Băsescu*. ++ *Eu candidez la Președinția României fără să nu am niciun dosar penal*↑ + *așa cum ați avut dumneavoastră înainte să candidați*↓ și care este suspendat datorită imunității prezidențiale. *Asta-i diferența între noi doi. (aplauze în sală)* Diferența este↑ + *că nu am <MARC niciun fel MARC> + de dependență față de nimeni*↓ *domnule Băsescu. Am o singură dependență*↓ față de oamenii care m-au votat↓ (V.4.3./333)

(18) VV: *Domnu' Frunda*↓ *când când dumneavoastră tot susțineți*] *creșterea salariilor cu cizeci la sută*↓ *eu mi-am pus cariera-n joc în campania electora-*. <F *Nu-mi dați mie lecții*↓ *nu-mi dați mie lecții din astea. F*> (V.4.10./453)

V. Politețea pasivă

Politețea pasivă poate fi observată numai la nivelul secvențial al interacțiunii pe fondul re poziționării participanților în procesul negocierii. Văzându-se în fața unei manifestări ofensive a locutorului, interlocutorul poate ignora atacul (prin lipsa reacției) sau poate răspunde într-un anumit fel. În acest din urmă caz, sunt posibile două reacții ale interlocutorului: acceptarea atacului (prin asumarea faptului că propria manifestare a generat atacul celuilalt) și contracararea atacului (v. Culpeper *et alii*, 2003: 1562). Interlocutorul poate contracara amenințarea la adresa sa adoptând fie o poziție defensivă (prin rezistență: simpla negare a amenințării, căutarea compromisului, simularea acordului), fie o poziție ofensivă (prin contraatac) (v. Culpeper *et alii*, 2003: 1562-1568). În cazul politeții pasive, după ce a fost atacat, vorbitorul adoptă o poziție defensivă, mizând pe neutralizarea atacului prin rezistență în vederea restabilirii echilibrului. Desigur, vorbitorul nu mai are șanse să-și

³ Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (2007b) analizează utilizarea acestei strategii în dezbaterile atipice din turul al doilea al alegerilor prezidențiale din 2000, când s-au confruntat Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor.

constituie fața în ochii celui care l-a atacat, însă manifestarea sa cooperativă, orientată spre simpla atenuare a actului amenințator (*face-threatening act* – FTA) performat de către celălalt, poate fi aprobată de către o a treia parte (constituire instrumentală a feței).

În dezbaterile politice televizate, situațiile de politețe pasivă sunt cu atât mai rare cu cât dezacordul este „tipul structural preferat, nemarcat” (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003: 418). De obicei, aflat în ipostaza celui atacat, actorul politic răspunde contraatacând fără rezerve. De pildă, în următoarea situație, intenția moderatorului de a-l corecta pe Corneliu Vadim Tudor declanșează un amplu contraatac din partea președintelui PRM, derulat pe baza unei avalanșe de întrebări menite să devalorizeze fața calității a celui care l-a atacat inițial:

(19) 1. VT: <F Vom muRI cu democrația-n brațe. F> Știi ce zicea Lech Valesa↑ (Lec Valesa) laureat al premiului Nobel pentru pace? Un om important care a contribuit la:↑ și el la căderea zidului↑ Berlinului↑ pe care /ă¹ Aniversăm acum evenimentul.

2. RD: Pot să vă corectez și eu? E „Vauesa”.

3. VT: Nu. „Valesa”-l pronunț.

4. RD: „Vauesa” se:↑ + [în poloneză.

5. VT: LAsă-l domnule]. ++ Nu mai îmi vorbi mie de polonezi.

6. RD: OK.

7. VT: Te bag acum în cultura poloneză și N-AI să știi. Ai citit *Țăranii* lu’ Raymond (raimond)?

8. RD: Nu↓ [da’ „Vauesa” se spune.

9. VT: Ai citit *Quo vadis*] a lui Sienkiewicz?

10. RD: Nu.

11. VT: Ai citit poemele lui Adam Mickiewicz?

12. RD: Nu.

13. VT: Ascultă zi de zi Chopin cum ascult eu?

14. RD: Ascult zi de zi↓ da’ nu neapărat numai Chopin.

15. VT: <@ Chopin cântat de:: Vali Vijelie? @>

16. RD: <@ Nu↓ mulțumesc. @>

17. VT: Eu glumesc.

18. RD: Cu manelele n-am treabă.

19. VT: Ascultă-mă puțin↓ Răzvan.

20. RD: Haideti să revenim puțin. (V.4.7./386-387)

În exemplul de mai sus, se poate remarca la nivelul replicilor (numerotate) evoluția complexă a (re)poziționării interactanților în dezbateri: 2. poziționarea ofensivă a lui RD (act amenințator: corectarea) → 3. poziționarea defensivă a lui VT (rezistență) → 4. menținerea actului amenințator de către RD → 5. re-poziționarea ofensivă a lui VT → 6. renunțarea momentană a lui RD la amenințare → 7. menținerea de către VT a noii poziții ofensive (contraatac prin FTA) → 8. menținerea de către RD a actului amenințator → 9-16. continuarea agresivă a ofensivei de către VT (contraatac dezvoltat prin FTA-uri succesive) → 17-19. încercarea lui VT de a atenua contraatacul → 20. încercarea lui RD de a opri contraatacul celui alt prin revenirea la subiectul dezbaterii.

În alte situații, politicianul atacat se abține să răspundă actelor amenințătoare ale celui alt, fiind politicos în mod pasiv. Evitând contraatacul care ar conduce la o amplificare a

dezechilibrului interacțional, el adoptă o poziție defensivă, prin rezistență. Desigur, este firesc ca rezistența să fie însoțită de o amendare a FTA-ului celuilalt, însă aceasta are un grad scăzut, funcționând doar ca o semnalare a faptului că FTA-ul a avut efecte neplăcute. Manifestarea caracteristică politeții pasive are, deci, la bază contrastul dintre intenția conflictuală a agentului care atacă și intenția cooperativă a pacientului care suferă atacul.

Trasarea cu exactitate a liniilor definatorii ale modului în care un vorbitor atacat rezistă ofensivei celuilalt fără a contraataca este dificilă în condițiile în care manifestările partenerilor sunt spontane, imprevizibile. Totuși, comparând două situații diferite, (20) și (21), am observat patru etape ale unei asemenea interacțiuni:

- a) declanșarea dezechilibrului de către locutor printr-un FTA (act amenințător);
- b) încercarea interlocutorului de atenuare a FTA-ului însoțită de amendarea acestuia;
- c) menținerea de către locutor a FTA-ului și chiar consolidarea lui prin provocare;
- d) rezistența propriu-zisă a interlocutorului.

Aceste etape pot fi identificate în exemplul următor:

(20) 1. CMA: Păi↓ nu. Vă spun eu↓] că ăsta-i un articol scris de un maghiar FOARTE deștept. ++ Dar dumneavoastră nu v-ați prins. Spuneți↓ vă rog. (*MB se încruntă, CMA zâmbește*)

2. DF: Domnule ministru↓ domnule ministru↓ dacă doriți să intrăm într-o retorică de acest gen↓ Nicio problemă↓ dar nu cred că [Televiziunea Română este LOcul unor retorici IEFtine.

3. CMA: Pentru că vă e teamă. Ați spus că nu <? vă rețineți de ?>]

4. LM: Acuma↑ domnu' Marko Bela↓ tre' să recunoașteți [c-am evoluat.

5. DF: Să revenim.]

6. LM: Dacă↑ [se trage roMÂN în roMÂN↑ + în apărarea↑ /ă: ++ dreptului↑

7. MB: Nu. Noi maghiarii↑ cu șirétlicurile↑ cu șirétlicurile↑]

8. DF: Să revenim. (V.4.9./427)

Contextul: În cadrul emisiunii *Între bine și rău* (TVR 1) din 24 mai 2010, se dezbate pe tema reformei din sistemul educațional românesc, una dintre problemele ridicate fiind aceea a divergențelor pe marginea noii Legi a învățământului. Exemplul dat surprinde schimbul de replici dintre Cristian Mihai Adomniței (deputat PNL) și Daniel Petru Funeriu (ministrul Educației/PD-L).

Evoluția (re)poziționării interacțiilor: 1. CMA determină dezechilibrul printr-un FTA (deputatul PNL îl jignește pe ministrul Educației). → 2. DF încearcă să atenueze FTA-ul pe care îl amendează. → 3. CMA continuă ofensiva prin provocarea lui DF. → 5, 8. DF rezistă urmărind să restabilească un echilibru relativ.

O evoluție asemănătoare, însă puțin mai complicată, apare și în exemplul de mai jos:

(21) 1. VP: Discuția despre cota Unică↑ și cota diferențiată↑ nu am pornit-o noi. NiMIC nu vă împiedică↑ așa cum noi↑ de fiEcare dată am votat toate moțiunile dumneavoastră simple↓ niMIC nu vă împiedică să faceți același lucru↓ fără să ne:↑ + căsătoRIM la tribunal. [Nu v-am auzit nici pă dumneavoastră↑] nici pă domnu' Antonescu↑ că vreți să faceți alieri.

2. VV: [Nu↓ da' asta nu-i aranjament.]

3. OS: Nu. Domnule Ponta↓ da' propunerea↑//

4. VV: Deci↓ dacă hotărÂM să voTÂM împreUnă↑ aceeași procedură↑ nu e-aranjament. Sper că nu. Deci↓ nu mi-a plăCUT↑ felul în care//
5. VP: Nu↓ nu↓ da' vă faceți că nu-nțelegeți?
6. VV: /o::↑ Domnu' Ponta. (VV zâmbește)
7. OS: Păi nu. Vă-ntreb eu explicit. Propunerea a făcut-o domnul MItra↓ nu domnul Băescu↓ domnule Ponta. N-am înțeles [răspunsul dumneavoastră.
8. VP: Păi↓ nu::↑ eu vă exPLIC]LL Eu n-am auzit. Domnu' Vosgian↓ vreți să facem alianță la tribunal?
9. VV: Nu↓ domnule Ponta. Atâta am vrut să spun↓//
10. VP: /e::↑ Atunci nu mai ne păcăliți.
11. VV: că aTUNCI când noi↑ și cu dumneaVOAStră↑ votăm împreună pentru căDErea Guvernului Boc↓ cuVÂNtul „aranjaMENT”↑ este nepotrivit. Atât am dorit să spun.
12. VP: Bun. (V.4.11./464-465)

Contextul: În cadrul emisiunii *Ora de foc* (Realitatea TV) din 27 mai 2010, se dezbate pe tema măsurilor drastice luate de Guvernul condus de Emil Boc, unul dintre aspectele discutate fiind acela al propunerii lui Miron Mitrea de a realiza o alianță între PNL și PSD. În această privință, Victor Ponta are un punct de vedere diferit față de Varujan Vosgian și Miron Mitrea, susținând că nu intenționează să facă aranjamente sau alianțe cu alte partide și că membrii care nu vor ține cont de această decizie a Comitetului Executiv vor trebui să plece din PSD. Pe de altă parte, vicepreședintele PNL consideră că poziția lui Victor Ponta este „ușor abruptă”. Exemplul dat surprinde o parte din schimbul de replici pe această temă dintre Victor Ponta și Varujan Vosgian.

Evoluția (re)poziționării interactanților: 1. VP provoacă dezechilibrul printr-un FTA (VP adoptă o poziție diferită față VV și MM, nefiind de acord cu realizarea unei alianțe/a unui aranjament între PSD și PNL). → 2, 4. VV încearcă să atenueze FTA-ul pe care îl amendează. → 5. VP continuă ofensiva prin provocarea lui VV. → 6. VV rezistă, evitând contraatacul. → 8. VP își menține poziția ofensivă, avansând o întrebare totală. → 9, 11. VV rezistă, nedorind să continue discuția în contradictoriu. → 10. VP își menține amenințarea. → 12. restabilirea unui echilibru relativ.

Prin urmare, dacă politețea activă este orientată spre o prevenire a dezechilibrului fie în mod negativ (prin evitarea sau redresarea propriului FTA), fie în mod pozitiv (prin producerea de anti-FTA-uri⁴), politețea pasivă vizează restabilirea echilibrului în interacțiune (prin rezistența fără contraatac în fața FTA-ului celuilalt).

VI. Concluzii

Prin urmare, în cadrul dinamic al dezbaterii politice televizate, valorificarea strategiilor politeții reflexive și pasive este esențială, contribuind la poziționarea strategică a omului politic pe scena mediatică. În ceea ce privește politețea reflexivă, am sesizat că actorii politici valorifică strategiile acestui tip de politețe mai ales din intenția de a-și construi o imagine realistă în virtutea ethosului credibilității. Totuși, aflat în ipostaza celui atacat, actorul

⁴ Pentru conceptul de *anti-FTAs/Face Flattering Acts – FFAs*, vezi Kerbrat-Orecchioni, 1992: 176.

politic răspunde contraatacând, de obicei, fără rezerve. În unele situații, politicianul atacat se abține să răspundă actelor amenințătoare ale celuilalt, fiind politicos în mod pasiv.

Bibliografie

- BROWN, Penelope/LEVINSON, Stephen C., *Universals in language usage: Politeness phenomena*, în Goody, E. N. (ed.), *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978: 56-289.
- BROWN, Penelope/LEVINSON, Stephen C., *Politeness. Some Universals in Language Usage (Studies in Interactional Sociolinguistics 4)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- CHARAUDEAU, Patrick, *Le discours politique. Les masques du pouvoir*, Librairie Vuibert, Paris, 2005.
- CULPEPER, Jonathan/BOUSFIELD, Derek/WICHMANN, Anne, *Impoliteness revisited: with special reference to dynamic and prosodic aspects*, în „Journal of Pragmatics”, 35 (10-11), 2003: 1545-1579.
- GOFFMAN, Erving, *Forms of talk*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1981.
- GOFFMAN, Erving, *Interaction ritual: essays in face-to-face behavior*, with a new introduction by Joel Best, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, 2005.
- HOARȚĂ CĂRĂUȘU, Luminița (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, *Cooperare și conflict în dezbateră televizată*, în Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale (II)*, Editura Universității din București, București, 2003: 417-423.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, *Sugestii privind interpretarea pragma-retorică a discursului electoral*, în Zafiu, Rodica/Stăn, Camelia/Nicolae, Alexandru (ed.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană-Dindelegan, la aniversare*, Editura Universității din București, București, 2007a: 313-317.
- IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, *O dezbateră electorală atipică. Alegerile prezidențiale din 2000 – dezbateră televizată finală*, în Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II) – aspecte teoretice și aplicative. Corpus*, Editura Universității din București, București, 2007b: 277-290.
- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, *Les interactions verbales*, tome II, Armand Colin, Paris, 1992.
- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, *La conversation*, Editions du Seuil, Paris, 1996.
- SPENCER-OATEY, Helen, *Rapport Management: A Framework for Analysis*, în Spencer-Oatey, Helen (ed.), *Culturally Speaking: Managing Rapport Through Talk Across Cultures*, Continuum International Publishing Group, 2004: 11-46.
- STEWART, Miranda, *Protecting speaker's face in impolite exchanges: The negotiation of face-wants in workplace interaction*, în „Journal of Politeness Research”, 4 (1), 2008: 31-54.
- TERKOURAFI, Marina, *Toward a universal notion of face for a universal notion of co-operation*, în Kecskes, Istvan/Horn, Laurence R. (eds.), *Explorations in Pragmatics: Linguistic, Cognitive and Intercultural Aspects*, Mouton de Gruyter, Berlin, 2007: 307-338.

TERKOURAFI, Marina, *Toward a unified theory of politeness, impoliteness, and rudeness*, in Bousfield, Derek/Locher, Miriam A. (eds.), *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*, Mouton de Gruyter, Berlin/New York, 2008: 45-74.